

Akadémia klasickej ekonómie 2014

Význam myšlienok Adama Smitha pre súčasnú hospodársku a sociálnu krízu

Úvod

Adam Smith je na celom svete uznávaný ako jeden z najvýznamnejších filozofov, ktorý postavil základy klasickej školy ekonómie a tým aj základy modernej ekonómie ako takej. Tieto základy vychádzajú z dvoch hlavných prúdov jeho myslenia: morálnych princípov, ktoré obsiahol v diele *Teória morálnych citov*, a ekonomického myslenia, ktorého základy stanovil v diele známom pod názvom *Bohatstvo národov*. Napriek jeho podstatnému vplyvu na jeho nasledovníkov, najmä klasickú školu, ktorá z jeho diela čerpala námety a inšpiráciu, v dnešnej dobe stratili jeho myšlienky na popularite. A to najmä medzi politikmi, u ktorých prevážili najmä myšlienky inšpirované Johnom Maynardom Keynesom a prípadne inými odnožami ekonomických teórií, ktoré sú zamerané najmä na stimuláciu ekonomiky prostredníctvom vládnych zásahov. Je to vidieť nie len v súčasnej ale aj minulej ekonomickej politike v Spojených štátoch amerických ale aj v častiach Európskej únie, kde politika amerických aj európskych politikov bola inšpirovaná najmä ekonomickými myšlienkami neo-keynesiánskych ekonómov ako Paul Samuelson alebo Paul Krugman. Viacero ekonomických politik bolo založených práve na podpore vládnych zásahov do aspektov ako menová politika, úrokové sadzby a vládne regulácie v bankovom a iných sektoroch.

Prečo je podstatné sa vrátiť práve k človeku akým bol Adam Smith? Adam Smith považovaný za otca modernej ekonómie kombinuje vo svojich dvoch najväčších dielach komplexnú teóriu, ktorá sa zameriava na základy ekonomického fungovania. Tieto základy sú dnes vo veľkej miere ignorované nie len z hľadiska samotnej diskusie, ale tiež z hľadiska toho, ako by dodržiavanie týchto základných aspektov ovplyvňovalo súčasnú ekonomickú politiku jednotlivých krajín (Fitzgibbons, 1997). Základné princípy jeho ekonomického myslenia sú postavené na dvoch hlavných aspektoch ekonomického správania:

- Deľba práce – ako jeden zo základov ekonomickej spolupráce a medzinárodného obchodu
- Neviditeľná ruka trhu – ako jeden zo základných faktorov vyplývajúcich z konania jednotlivcov a firiem (Viner, 1927)

V tejto krátkej eseji by som chcel rýchlo popísať, prečo sú práve tieto dva princípy kľúčové pre súčasné problémy v rámci svetovej ekonomiky a teda prečo by sme sa mali vrátiť práve k tým princípom, ktoré predstavil Adam Smith vo svojich dielach. Nasledovné časti tejto krátkej eseje sa venujú najprv predstaveniu súčasných problémov vo svetovej ekonomiky a následne predstaveniu prepojenia na tieto princípy a aké ponaučenie pre riešenia tohto problému si z nich môžeme vziať.

Súčasná ekonomická a politická situácia

V súčasnosti čelia krajiny v Európskej únii a Amerike najmä niekoľkým hlavným problémom. V prvom rade sa ekonomika hlavných hráčov len pomaly zviecha z ekonomickej krízy, ktorá zrejme stále nevydala svoje posledné tóny. Prvú vlnu krízy nasledovala po miernych zlepšeniach druhá vlna, ktorá však stále nemusí byť posledná (Chossudovsky, 2014). Prečo je tomu tak? Najmä preto, že Európa ale aj Spojené štáty americké naďalej pokračujú práve v tom štýle politiky, ktorý nás do tejto krízy priviedol. Tento štýl politiky je veľmi často interpretovaný ako liberálny, resp. založený na princípoch kapitalizmu, avšak je potrebné veľmi výrazne odlišiť fungovanie tohto systému od princípov, ktoré stanovili ekonómovia vrátane Adama Smitha ako piliere slobodného ekonomického systému. Súčasný systém sa dá totiž nazvať systémom korporatizmu, ktorý sa od kapitalizmu odlišuje v niekoľkých kľúčových aspektoch. Súčasný systém je založený na silnom prepojení štátnej a ekonomickej moci. Toto je vidieť nie len na monopole vlády v otázke peňazí, ale napríklad aj v rámci zasahovania štátu do kľúčových oblastí ekonomického života, akými sú úrokové sadzby, ktoré stanovujú cenu peňazí, kontrola a regulácie bankového sektora, u ktorého dochádza k výraznej zmene motivácií. To vedie k nezodpovednému správaniu sa jednotlivých inštitúcií, a v neposlednom rade sa tiež v poslednom rade množia politické aspekty, ktoré bránia voľnému obchodu, ktorý je paradoxne jeden z najlepších spôsobov dosiahnutia mierového pokroku. Druhým silným aspektom korporatizmu v dnešnej dobe je vplyv volebného systému, ktorý ovplyvňuje nie len mieru zásahov štátu do ekonomických záležitostí,

ale mení motivácie politikov, ktorí sú viac náchylní smerom k prísľubom ekonomického prerozdelenia a vládnych regulácií (Hammond, 2012).

V druhom rade musí Európa, a zrejme do budúcnosti aj USA, čeliť sociálnym a politickým dopadom tejto krízy. Európa a Spojené štáty americké sa už pomaly siedmym rokom predierajú ekonomickou krízou, ktorá najprv ochromila bankový sektor a následne sa presunula na samotné štáty, ktoré začala ochromovať v podobe dlhových kríz v jednotlivých štátoch, najmä v krajinách južnej Európy. Ekonomická súčasť krízy sa teda prostredníctvom dopadov a následných opatrení preniesla aj na samotných obyvateľov, u ktorých začala prevládať nechuť a následne odpor voči opatreniam Európskej únie. Následne došlo vo viacerých krajinách k masovým protestom, ktoré často vyústili v násilnostiach a výtržnostiach, ktoré boli vyjadrením frustrácie obyvateľstva a narastajúcemu nesúhlasu so smerovaním Európskej únie. Navyše tieto protesty veľmi často, najmä v krajinách ako Grécko, ale aj napríklad Taliansko alebo Maďarsko, prerástli aj do nenávisti voči imigrantom alebo domácim menšinám, ktoré sa v krajinách často stávali terčom kritiky za súčasný stav, najmä z hľadiska nezamestnanosti a bezpečnosti (Meunier, 2014).

Na toto reagujú bohužiaľ aj politici, či už tradiční, ktorí prichádzajú s populistickými návrhmi, ktoré idú proti potrebným reformám, alebo v tom horšom prípade noví politici, ktorí prichádzajú s extrémistickými opatreniami, nie len po ekonomickej ale najmä po politickej a sociálnej stránke. Príklady takejto politickej reakcie je možné vidieť nie len v krajinách, ktoré sú zatiahnuté do sociálnych nepokojov ako Grécko, alebo Maďarsko, ale aj Francúzsko, kde volebné úspechy a popularita Marine Le Penovej, dcéry bývalého predsedu a zakladateľa Národného frontu Jean-Marie Le Pena, ktorý sa preslávil rasistickými výrokmi a tvrdeniami spončybňujúcimi Holokaust. Jeho dcéra je v súčasnosti jednou z najpopulárnejších političiek vo Francúzsku a podľa viacerých prieskumov už predbehla v popularite aj súčasného prezidenta Francoisa Hollanda a ďalších politikov z tradičných strán. Politický nárast strany Jobbik tohto roku v Maďarsku dokazujú, že tento trend je platný vo všetkých regiónoch Európskej únie. Z tohto trendu vyplývajú často návrhy ekonomických riešení, ktoré podporujú ekonomický a politický izolacionizmus, ktorý často stojí na počiatku chudoby a dokonca aj vojny (Starke, Kaasch and van Hooren, 2014).

Relevancia Adama Smitha v kontexte dnešných ekonomických problémov

V kontexte situácie, v ktorej sa dnes nachádzajú najmä krajiny Európskej únie, je absolútne nevyhnuté pripomenúť si to, ako by dva z kľúčových aspektov myslenia Adama Smitha mohli pomôcť krajinám EÚ pohnúť sa vpred a nájsť skutočné, hoci krátkodobé určite bolestivé, riešenia. Táto časť eseje sa preto bude venovať postupne týmto trom kľúčovým aspektom učenia Adama Smitha a aplikovať ich na súčasné problémy definované v prvej časti tejto práce. V prvom rade je potrebné však podotknúť, že existuje polemika medzi odborníkmi na dielo a život Adama Smitha, nakoľko bol práve tento škót zástancom *laissez-faire* systému, za ktorého je Adam Smith často považovaný. Podľa autorov ako *Herbert Stein* alebo *Vivienne Brown* tvrdia, že Adam Smith nepovažoval takýto systém za doktrínu. Napriek tomu, že bol veľmi skeptický voči vládnym zásahom, Adam Smith bol pripravený akceptovať zásah v prípadoch, v ktorých by vyhodnotil, že celkový dopad by bol pozitívny a nepodkopával by slobodu ako základnú črtu daného systému (Brown, Pack a Werhane, 1993; Stein, 1994). S ohľadom na toto tvrdenie je možné považovať práve princípy Adama Smitha za vhodné pre aplikovanie v dnešnom svete, ktorému testovanie dopadov na slobodu ako takú významne chýba.

Deľba práce

Podstatu deľby práce ako jedného zo základov ekonomickej prosperity uchoopil Adam Smith v prvej vete svojho diela *Bohatstvo národov*. V nej opisuje práve deľbu práce ako jeden z kľúčových faktorov industrializácie a teda aj následného rastu produktivity práce. Pre Smitha bola deľba práce dynamickým motorom ekonomického pokroku, pokiaľ nebola dovedená do extrému, kedy by mohla spôsobiť takmer úplnú degeneráciu ľudského tela. V princípe ale tento ekonóm vnímal obrovský potenciál, ktorý deľba práce prinášala v podobe možnosti špecializácie, ktorá umožňovala ľuďom dve veci. Na jednej strane bola základným aspektom potrebným na prežitie z hľadiska toho, že človek si

nemohol všetky veci na svoj život zabezpečiť sám. Prežiť si vyžadovalo venovanie sa tej aktivite, v ktorých mal človek najviac skúseností, aby mohol vyrobiť čo najviac daných výrobkov, výmenou ktorých by následne získal všetko to, čo k životu potrebuje. Druhým dôsledkom, ktorý bol z hľadiska sociálneho spolunažívania kľúčovým, bolo motivovanie ľudí k spolupráci a mierovému vychádzaniu a to z toho dôvodu, že deľba práce si vyžadovala následné obchodovanie, ktoré je založené na vzájomnej dôvere tých, ktorí ho vykonávajú (Negishi, 2013; Rosenberg, 1965).

Samozrejme pokiaľ začneme deľbu práce uplatňovať nie len na lokálnu úroveň ale na úroveň firiem a celých krajín, zistíme, prečo sa práve aspekt medzinárodnej deľby práce, ktorý je základom pre obhajobu voľného obchodu medzi jednotlivými krajinami, veľmi hodí do diskusie o súčasnom smerovaní európskych krajín. Narastajúce množstvo extrémistických politikov v krajinách ako je Grécko alebo susedné Maďarsko, ktorí broja proti Európskej únii ako takej a aj hlavným princípom, ktoré zastáva, vrátane princípu voľného trhu. Túto kritiku zakladajú najmä na ilúzii ochrany a podpory domácich firiem a producentov. Ekonomický nacionalizmus má však ďalekosiahle ekonomické a tiež politické dôsledky na jednej strane v podobe znižovania ekonomickej prosperity a na strane druhej v podobe stupňovania politického napätia, keďže krajiny väčšinou zvyknú nasledovať príklady ekonomických bariér. Príklad hospodárskych sankcií voči Rusku a nárast popularity strán ako UKIP je dobrým náznakom toho, že pripomínanie si pozitív voľného obchodu založeného na medzinárodnej deľbe práce je v súčasnosti pre Európu relevantné (Sandmo, 2014).

Neviditeľná ruka trhu

Druhým veľmi podstatným aspektom diela Adama Smitha, ktorý je možné uplatniť pri riešení súčasných problémov krajín Európskej únie, je faktor neviditeľnej ruky trhu. Termín „neviditeľná ruka trhu“ sa totiž v poslednom čase stal symbolom pre zosmiešnenie myšlienok voľného trhu ako symbol zlyhania nedostatočnej regulácie. Vo svojom podstate sa však jedná o najpodstatnejší faktor, ktorý vyplýva zo sebeckého konania jednotlivcov. Tomuto argumentu sa Smith venuje v oboch dielach. Samotný princíp tohto argumentu vychádza z toho, že jednotlivci sa vždy snažia maximalizovať svoj vlastný zisk a vlastné blaho a v tomto procese bez toho, aby o to mali záujem, podporujú blahobyť spoločnosti, v ktorej existujú. Ako príklad sa veľmi často uvádza správanie podnikateľov na trhu v prípadoch prírodných katastrof. Vtedy dochádza často k javu, ktorý sa pejoratívne v angličtine nazýva *price gouging*, čiže prudké zvyšovanie cien s cieľom podnikateľov zarobiť na zvýšenom dopyte po potravinách a materiáloch. Viacero ekonómov poukázalo na to, že takéto sebecké konanie, ktoré sa vlády snažia dlhodobo zakázať a trestať, prináša spoločenský úžitok prostredníctvom lepšej distribúcie potravín medzi väčšie množstvo ľudí, ktorí ich potrebujú. Naopak snaha o zasahovanie do tohto procesu s cieľom o zdanlivo „spravodlivejší“ výsledok často dospeje k pravému opaku, a teda ku neefektívnemu rozdeleniu, plytvaniu a celkovo menej vhodnému využitiu existujúcich zdrojov s horším dopadom pre veľkú časť obyvateľstva (Joyce, 2001).

Ako sa tento aspekt týka súčasnej situácie v Európskej únii? Hlavným spôsobom, ako je v súčasnosti princíp neviditeľnej ruky trhu spochybňovaný na úrovni EÚ je neustále narastajúce množstvo regulácií a harmonizácií pravidiel, ktoré vytvárajú pre podnikateľov čoraz menej znesiteľnú byrokratickú záťaž, ktorej musia čeliť. Potrebu regulácie vyzdvihuje Európska únia veľmi často z dôvodu potreby ochrany spotrebiteľov, ktorí sú podľa nej v nevýhodnom postavení oproti veľkým podnikateľom. Avšak tento prístup prináša so sebou veľké množstvo potenciálnych problémov. V prvom rade má tento prístup vytvárať nadmernú finančnú záťaž pre podnikateľov, ktorí musia tieto náklady niekde odzrkadliť. Najčastejšie ich podnikatelia prenášajú na zákazníkov prostredníctvom zvýšených cien, ktoré musia znášať. Druhým negatívnym dopadom regulácií v súčasnej dobe je znižovanie podnikateľskej kreativity a odrádzanie nových podnikateľov, čo vedie k spomaľovaniu inovácií, ktoré by prospievali zákazníkom a posúvali by vpred samotný rozvoj v jednotlivých podnikateľských odvetviach. Na riešenie týchto problémov je preto potrebné mať vieru vo fungovanie trhu a v neviditeľnú ruku z hľadiska prinášania najefektívnejším riešení. EÚ by sa mala na toto zamerať, aby dokázala odbúrať jeden zo svojich najväčších problémov pri snahe o vytvorenie konkurenčného prostredia (Bevan and Werhane, 2014).

Záver

Celkovo sa snažila táto krátka esej snažiť o premostenie medzi základnými ekonomickými princípmi Adama Smitha a súčasnou ekonomickou a sociálnou situáciou v Európskej únii, ktorá vychádza z dlhodobých dopadov ekonomickej krízy, ktorá trvá už od roku 2007. Ekonomická stagnácia, ktorá sa premietla aj do politickej a sociálnej krízy, so sebou prináša nárast populistických až extrémistických riešení, ktoré často idú ostro proti tomu, čo by Európskej únii pri jej boji s krízou pomohlo. Práve pri týchto diskusiách je vhodné sa vrátiť k základným tézám Adama Smitha, ktoré sú vychádzajú z prirodzeného konania osôb v prostredí voľného trhu. Z tohto hľadiska boli identifikované ako kľúčové najmä aspekty delby práce a neviditeľnej ruky trhu. Využitie oboch týchto princípov by v súčasnej situácii pomohlo krajinám EÚ dostať sa z toho najhoršieho a posunúť sa smerom k prosperite a stabilite.

Bibliografia:

- Bevan, D. a Werhane, P. (2014) „The Inexorable Sociality of Commerce: The Individual and Others in Adam Smith“, *Journal of Business Ethics*, Jan. 2014
- Brown, V., Pack, S. J. and Werhane, P. H. (1993) „Untitled review of 'Capitalism as a Moral System: Adam Smith's Critique of the Free Market Economy' and 'Adam Smith and his Legacy for Modern Capitalism'“, *The Economic Journal*, 103 (416): 230–232
- Chossudovsky, M. (2014) „The Global Economic Crisis, The Great Depression of the XXI Century“, *Global Research*, July 08, 2014
- Fitzgibbons, A. (1997) „Adam Smith's System of Liberty, Wealth, and Virtue: The Moral and Political Foundations of The Wealth of Nations“, *Oxford University Press*, October 1997
- Hammond, J. (2012) *Ron Paul vs. Paul Krugman: Austrian vs. Keynesian economics in the financial crisis*, Kindle version
- Joyce, H. (2001) „Adam Smith and the invisible hand“, *Plus Math Magazine*, March 2001
- Meunier, S. (2014) „The Effects of the Euro Crisis on European Integration“, *21st International Conference of Europeanists*, 2014
- Negishi, T. (2013) „Adam Smith and Division of Labor“, *Developments of International Trade Theory, Advances in Japanese Business and Economics*, Vol. 2, pp. 15-20
- Rosenberg, N. (1965) „Adam Smith on the Division of Labour: Two Views or One?“, *Economica*, New Series, Vol. 32, No. 126 (May 1965), pp. 127-139
- Sandmo, A. (2014) „Adam Smith and Modern Economics“, *NHH Dept. of Economics Discussion Paper No. 13/2014*
- Starke, P., Kaasch, A. and van Hooren, F. (2014) „Political Parties and Social Policy Responses to Global Economic Crises: Constrained Partisanship in Mature Welfare States“, *Journal of Social Policy*, Vol. 43, Issue 02 (Apr. 2014), pp. 225-246
- Stein, H. (1994) „Board of Contributors: Remembering Adam Smith“, *The Wall Street Journal Asia*: A14
- Viner, J. (1927) „Adam Smith and Laissez Faire“, *Journal of Political Economy*, Vol. 35, No. 2 (Apr. 1927), pp. 198-232